

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ БУРЯТИЯ
ГБОУ «РЕСПУБЛИКАНСКИЙ БУРЯТСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ
ЛИЦЕЙ-ИНТЕРНАТ № 1»

УТВЕРЖДАЮ:

Директор школы

Цойнжонов Б.Б.

«30» 08 2023 г.

СОГЛАСОВАНО:

Зам.директора по УВР

Цыбикова Д.Д.

«30» 08 2023 г.

РАССМОТРЕНО:

на заседании МО

Цыренжапова Б.П.

«30» 08 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

Цырендашиевой Т.Д.

Предмет: Буряад хэлэн

Класс: 2 А

Рассмотрено на заседании

№ 1

от «_30_» августа 2023 г.

2023-2024 учебный год

I. Тайлбари бэшэг

Ямаршые арадай хэлэн өөрэ байдалаараа, ниитэ үүргээрээ онсо удхатай. Хэлэн гээшэ хүнүүдэй хоорондоо харилсаха, бэе бээдээ нүлөөлхэ, эрдэм ухаа үзэхэ, ойлгожо абаха хэрэгсэл, арадай соёл болбосорол хадагалаад байһан гуламта, хүн бүхэнэй, арад бүхэнэй, өөрэ һанал бодол харуулһан түхэл болоно, тиихэдэ арад бүхэнэй уран зохёол түрэл хэлэн дээрэ бэшэгдэнэ. Тиимэхээ хургуулида үзэгдэдэг предметүүд соошые хэлэн өөрын һууритай.

Эхин хургуулида үзэгдэдэг буряад хэлэн хадаа бүхэлиин нэгэ хубинь, нүгөөдэ шатада үзэгдэдэг буряад хэлэнтэй холбоотой. Дунда хургуулида буряад хэлэ үзэхэдөө һурагша бүхэн түрэл хэлэн дээрэ аргагүй һайнаар уншажа, зүбөөр бэшэжэ, сэбэр ульгамаар хэлэжэ, хүнэй хэлэһые абаһаар хүнгэнөөр ойлгожо абаха шадабаритай, тиихэдэ буряад хэлэнэй теори мэдэхэ болоод гараха аргатай.

Эхин хургуулида үзэгдэхэ буряад хэлэн дунда хургуулиин буряад хэлэнэй удхатай тааруу, эндэ нэрлэгдэһэн шадабаринуудай үндэһэ һуури хүгжөөхэ уялгатай, тодорхойлбол, үхибүүн түрэлхи хэлэе мэдэхэ, буряад хэлэтэй буряад хүн гээшэб гэжэ бэе мэдэрхэ, хэлэлгэе хүгжөөхэ зорилготой.

Эхин хургуулида үзэгдэдэг буряад хэлэнэй гол зорилго: түрэл буряад хэлэн дээрэнэ бэшүүлжэ, уншуулжа, харилсуулжа һургаха; буряад хэлэн гэхэн наукадай танилсуулха.

Эхин классуудта түрэл хэлэ зааха тодорхой зорилгонууд гэхэдэ:

1. Хэлэн ухаан хоёрой хоорондо нягта холбоотой байдаг дээрэхэ үхибүүдые түрэл хэлэндэнэ һургахадаа, тэдэнэй ухаан бодолые хүгжөөхэ, баяжуулха.
2. Һурагша бүхэниие зүбөөр, уран гоёор, удхыенэ ойлгон уншаха дадалтай болгохо.
3. Түрэл арадай ёһо заншалнуудые болон сэсэн мэргэн һургаалнуудые ойлгуулха.

4. Эхэ орондоо, түрэн тоонто нюотагтаа, түрэл хэлэндээ, арад зондоо, бэшэшье үндэһэтэндэ дуратайгаар хүмүүжүүлхэ.

5. Нурагшадай аман хэлэлгые хэшээл бүхэндэ баяжуулангаа, тэдэниие эли тодоор, литературна хэлэн дээрэ хэлүүлжэ, һанал бодолыень алдуугүйгөөр, сэбэр гоёор бэшүүлжэ һургаха гэхэ мэтэ.

Эхин шатын классуудта үзэгдэхэ буряад хэлэнэй программа гол шухала хоёр бүлэгһөө бүридэнхэй:

1) Грамотада һургаха шата, хэлэлгэ хүгжөөлгэ.

2) Грамматика, бэшэгэй дүрим үзэхэ шата, хэлэлгэ хүгжөөлгэ.

Энэ буряад хэлэнэй программа мүнөөнэй эрилтэдэ харюусамаар, үхибүүдэй һаһанда, хүгжэлтэдэнь таарамжатайгаар зохёогдоһон байха. Эхин шатада шэнэ эрилтэнүүд табигдана. Тэдэ эрилтэнүүд үхибүүдые хүмүүжүүлхэ, хүгжөөхэ хэрэгтэ гүрэн түрын харасын ондоо болоһониие харуулна. Тус программын гол шэглэлнүүд гээшэ хадаа иимэнүүд:

1. Бэшэхэ шадабаритай болгохо.

2. Харилсаха шадабаритай болгохо.

Эхин һургуулиин буряад хэлэнэй программын харасаар үхибүүдэй бээлүүлхэ гол үйлэ хадаа бэшэлгэ (письмо) болохо. Энэ ажаябуулга гурбан гол онсо байдалда тааруу: нэгэдэхээр, бэшэлгэ эхин һургуулиин үхибүүдтэ урдань дайралдаагүй, шэнэ үйлэ хэрэг болоно; хоёрдохёор, бэшэжэ байхадаа, һурагшад лингвистическэ ойлгосонуудтай танилсана, тэдэниие һайнаар ойлгожо, хэрэглэжэ һураха аргатай болоно; гурбадахяар, бэшэжэ байха үедөө буряад хэлэнэй теори баримталан, ойлгосонуудыень хэрэглэн, даабаринуудые дүүргэхэ, тиихэдээ юрэнхылһэн үйлэ шадабаринуудтай болохо.

Хоёрдохи шэглэл баримталхада, иимэнүүд онсонууд анхарал татана: нэгэдэхээр, үгэ, тэрэнэй удха, үгын олон ондоо мэдэрэл харуулдагынь, үгын стилистикээрэ илгаралынь ойлгуулха; хоёрдохёор, аман ба бэшэгэй хэлэлгэтэй, аман хэлэлгын янзануудтай: диалог, монолог, бэшэгэй хэлэлгын гол янзатай – текст (бодомжолго, зураглал, домоглол) танилсуулха, хэрэглэжэ

хургаха; гурбадахяар, харилсаанай этикеттэй (буряад арадай заншалта харилсаха аргуудтай) танилсуулха.

- I. Буряад хэлэнэй эхин шатын курс тус хэлэнэй олон ондоо халбаринуудта хабаатай. Буряад хэлэнэй программа табан халбаринаа бүридэнэ: «Абяан ба үзэг», «Үгэ», «Мэдүүлэл», «Холбоотой хэлэлгэ», «Сэбэр бэшэлгэ». Эдэ табан халбаринууд адли тэгшэ эрхэтэй.

Хоёрдохи класһаа эхилээд эхин шатын хургуулида буряад хэлэ үзэлгэ, дээрэ хэлэгдэхээр тодорхойлбол, Мэдүүлэл ба Текст, Үгэ, Хэлэлгын нньюсанууд гэхэн бүлэгүүдхээ бүридэнэ.

Мэдүүлэл ба Текст. Эхин хургуулида буряад хэлэ үзэлгын гол зорилго – үхибүүдые бэшэгэй зүб хэлэлгэтэй болгохо, тэрэнэй хүгжэлтын үндэхэ табиha. Тон тиимэхээ класс бүхэндэ эндэ нэрлэгдэхэн хоёр халбариде ехэхэн хуури үгтэхэн байha.

Нурагшад мэдүүлэл гэхэн ойлгосын гол шэнжэнүүдые дабтана, нэрлэбэл: мэдүүлэл үгэнүүдхээ бүридэдэг, дүүрэн ханал бодол харуулдаг, мэдүүлэл соо ороһон үгэнүүд хоорондоо холбоотой байдаг, мэдүүлэл соо ороһон үгэнүүдтэ асуудал табижа болохо. Тиин мэдүүлэлнүүд аяннгаараа хөөрэхэн, асууһан, шангадхаһан гээд илгардаг гэжэ танилсана, бэшэг дээрэ зүбөөр мэдүүлэлнүүдые харуулха шадабарияа мүлинэ.

Текст мэдүүлэлнүүдхээ бүридэнэ, тэдэнх хоорондоо удхын харилсаатай байна, текст бүхэн өөрын нэрэтэй, тиимэхээ нэрынх уншаад, юун тухай хэлэгдэхэб гэжэ ойлгохоор – иимэ ойлгосонууд улам гүнзэгырүүлэгдэнэ.

Үгэ. Буряад хэлэ үзэхэдэ, үгэ иимэ талануудһаа харуулагдана:

1. Үгэ үгүүлэгдэнэ, тиимэхээ абяануудһаа бүридэнэ, абяанууд бэшэг дээрэ үзэгүүдээр харуулагдана.
2. Үгэ хубинуудтай, өөрын бүридлэтэй, үгэнүүд ондоо үгэнүүдхээ бии болодог.
3. Үгэ грамматическа шэнжэтэй.
4. Үгэ млексическэ удхатай, үгэнүүд хоорондоо холбоотой, үгэнүүд өөрын хэрэглэлтэй байжа болоно.

Хоёрдохи класста фонетикын талаар олгогдоһон шадабаринууд

бүридхэгдэнэ: абьяан, аялган болон хашалган абьяанууд, түргэн, удаан, дифтонг абьяанууд, хонгёо болон бүдэхи, хату болон зөөлэн хашалганууд. Абьяануудыг зүбөөр үгүүлжэ, шагнажа абаха, хадуун абажа, шагнажа абаян үгээ үзэгүүдээр харуулжа, үгэнүүдэй абьяан болон үзэгүүдэй анализ, модель табижа хурана. Буряад алфавит мэдэдэг болоно.

Буряад хэлэнэй орфографиин дүримүүдэй фонетическэ онсонууд дээрэ үндэхэлдэг байһан дээрэхээ фонетикэ үзэлгэ хадаа аргагүй хэрэгтэй байна. Аялган болон хашалган үзэгүүдэй зүб бэшэлгэ ойлгожо абаян, аялганай тааралдал, хубарил, нугарал гэжэ гол дүримүүдтэй танилсана, у-ү, уу-үү, уй-үй аялгануудай бэшэлгэ зэргэсүүлэн ойлгоно.

Хоёрдохи класста: хурагшад буулгажа бэшэхэ шадабаритай боложо эхилнэ, тиихэдээ бүхы дүримүүдыг практическаар ойлгоно. Тусхай алгоритм үгтэнэ.

«Үгын бүридэл», «Үгын бии бололго» гэхэн тусхай темэнүүд хоёрдохи класстаа үзэгдэнэ, тиихэдээ үгэнүүд нэгэ үндэхэтэй, нэгэ удхатай байжа түрэлнүүд болодог юм гэжэ ойлгоно, үгын үндэхэйлгажа хурана, түрэл үгэнүүд болон үгын түхэл гэхэн ойлгосонуудыг практическаар илгаруулжа болоно.

Хоёрдохи класста хурагшад үгэнүүдыг бүлэг болгон, а) хэн? юун?, б) юу хэн? яана?, в) ямар? гэжэ асуудалнуудта харюусадаг үгэнүүд, юумэ, үйлэ, шанар нэрлэдэг үгэнүүд гэжэ ойлгоно, асуудалнуудыг табижа, тиихэдэ тусхай асуудалнуудта харюусадаг үгэнүүдыг илгажа, нэрлэжэ хурана, хэлэлгын хубинуудай нэрэнүүдыг мэдэхэ болоно, тиихэдээ юумэнүүд ганса байдаггүй, олон байдаг гэжэ ойлгоно, олон юумэнүүдыг харуулжа зүйлнүүдыг мэдэдэг болоно. Үгэнүүдыг хоорондонь, тиихэдэ хэлэлгын хубинуудаар зэргэсүүлжэ, тэдэнэй харилсаа анхаржа, элирүүлжэ хурана.

Хэлэлгын нюусанууд гэхэн нэгэ бүлэг программа соо илгарна. Тэрэнэй гол шэглэл хадаа хэлэлгэ хүгжөөлгэ болоно. Хэлэлгэ хүгжөөлгын гол зорилгонууд гэхэдэ иимэнүүд:

1. Үхибүүдэй үгын нөөсэ баяжуулга. Энэ хадаа үгын удха ойлгохо, нэгэ түрэл үгэнүүдыг нэрлэхэ, үгэнүүдыг темэнүүдээр бүлэглэхэ, адли удхатай үгэнүүдэй зэргэ зохёохо г.м. шадабаритай болгохо.

2. Хэлэлгын грамматическа тала хүгжөөлгэ. Хүнүүд харилсахадаа, үгэнүүдыг хоорондонь холбон, ханал бодолоо дамжуулна гэжэ ойлгуулжа, тиин үгэнүүдэй хоорондохы холбоо олгохо, холбожо шадаха, мэдүүлэлнүүдыг

зохёохо, тэдэнээ аянгалха, дэлгэрэнгыгээр һанал бодолоо дамжуулха аргатай болохо – иимэ шадабаринуудтай болохо аргатай.

3. Уран хэлэлгэ хүгжөөлгэ тала. Үхибүүдые хэрэгтэй аянгатайгаар, эли тодоор, зүб үгүүлбэритэйгээр хэлүүлжэ һургаха

II. «Буряад хэлэн» гэхэн һуралсалай номой удха

2-дохи класста буряад хэлэ үзэхэ процессэй тэдхэмжэ боложо тусхай методическа комплекс байгуулагдаа. Тэрэ комплекс 3 компонентһээ бүридэнэ. Гол компонентнь хадаа буряад хэлэ үзэхэ ном гээшэ. Энэ номой удха 2002 ондо зохёогдоһон «Буряад хэлэн болон литературна уншалгаар эхин һургуулийн программа» дээрэ үндэһэлнэ (авторнуудынь Д.Д. Ошоров, С.Ц. Содномов, Р.С. Дылыкова). Буряад хэлэнэй номоор һуралсал эмхидхэлгэ имэ гол заршамууды баримтална:

а) «хэлэн» гэхэн метапредметнэ үзэгдэлэй гол ойлгосонуудтай үхибүүд нэн түрүүн түрэл хэлэн дээрэ танилсаха ёһотой;

б) буряад хэлудха һуралсаллай аргаар үхибүүдые хүгжөөхэ хэрэгтэй;

в) буряад хэлэнэй туһаар арадайнгаа соёл, заншал, түүхэмэдэхэ болохо аргатай;

г) буряад хэл үзэхэ процесс үхибүүнэй физиологическа болон психологическа хүгжэлтэдэ тааруу байха ёһотой.

«Буряад хэлэн» гэхэн 2-дохи классай ном үхибүүдэй иимэ удханууды үзэжэ, ойлгожо абахыень хараална:

- Мэдүүлэл, тэрэниие бэшэг дээрэ бэшэжэ харуулалга; мэдүүлэлэй гэшүүд; мэдүүлэл соо ороһон үгэнүүдэй холбоон тухай мэдэсэ; мэдүүлэлэй янзанууд; удхань; сэглэлтын тэмдэгүүд..

- Үгэ, абьяан болон үзэгүүд. Аялган болон хашалган абьяануудай илгарал; тэдэниие бэшэг дээрэ тэмдэглэхэ үзэгүүд; үе, үе бии болгодог зүйл, үгэ соохи үенүүдэй тоо, үгэ таһалжа, шэнэ мүртэ нүүлгэхэ ёһо; түргэн болон удаан аялган абьяанууд, тэдэнэй үгын удхада нүлөө; йотированна аялган үзэгүүд, тэдэнэй абьяанууды тэмдэглэхэдээ «хэхэн» хоёр ондоо «ажал».

- Аялган үзэгүүды зүббэшэлгэ: тааралдал, һубарил, түргэн у-ү, дифтонг у-ү, удаан ы-ии, өө-ээ аялганууды үндэһэн буряад үгын анхан һуурида бэшэлгэ.

Хашалган абьяан болон үзэгүүд: хонгёо ба бүдэхи, хатуу ба зөөлэн, хашалгануудай зөөлэниие бэшэг дээрэ харуулха тухай.

- Абтаһан үгэнүүд.

- Буряад алфавит, тус үгын удха, алфавидай гуримаар үгэнүүдые харуулалга.

- Юумэнэй нэрэ, тусхайта юумэнэй нэрэ, юумэнэй нэрын тоо, юумэнэй нэрын асуудалнуудаар хубилха ёһо.

- Үйлэ үгэ, мэдүүлэл соохи үүргэ.

- Тэмдэгэй нэрэ, мэдүүлэл соохи үүргэ, адли болон харша удхатай үгэнүүд.

- Үгын бүридэл: үндэһэн, түрэл үгэнүүд, нэгэ үндэһэтэ үгэнүүд, үгын хубинуудые илгалга.

- Хэлэлгэ, текст: аман болон бэшэгэй хэлэлгэ, тэдэнэй янзанууд: монолог, диалог, зураглал, текстын байгуулга: абзац, хубинууд.

Үгын нюусанууд: фразеологизмууд, оньһон хошоо үгэнүүд, таабаринууд.

Үхибүүд дээрэ нэрлэгдэһэн гол бүлэгүүдэй удха ойлгожо абана, тусхай даабаринуудые дүүргэхэдээ, тэрэ ойлгосонуудые олон ондоо ушарнуудта хэрэглэжэ һурана.

2-дохи классай программын удха үхибүүдые зүбөөр бэшүүлжэ, зүбөөр хэлүүлжэ һургаха шухала эрилтэнүүдые табина.

Зүбөөр бэшүүлжэ һургаха шэглэл юундэ гол боложо тодорооб гэхэдэ, энэ шадабари бэшэгэй хэлэлгэ зохёолгодо туһаламжа болоно. Зүбөөр хэлүүлжэ һургаха шэглэл аман хэлэлгын хүгжэлтэтэй тааруу.

Хэлүүлжэ, бэшүүлжэ һургаха гэһэн шэглэлнүүд текстын анализ хараална. Һурагшада текстын байгуулга, янзанууд тухай мэдэсэтэй болоно. Текстнүүдые алгоритмаар бүтээжэ һурана.

Һуралсалай комплексын нэгэ компонентнь ажалай дэбтэр болоно. Ажалай дэбтэрээр ажал эмхидхэлгын удха.

Дэбтэр соо бэшээтэй даабаринууд гурбан шэглэлтэй: сэбэр бэшэлгэ һорилго, зүбөөр буулган бэшэлгдэ һургалга, диагностическа ажал эмхидхэлгэ. Һүүлшын шэглэл юундэ хараалагдабаб гэхэдэ, тэрэ шэнэ

стандартын эрилтэдэ тааруу: һурагшадай олоһон мэдэсэ, шадабари диагностикадо ороно. Тэндэһээ үхибүүнэй ойлгоһон хэмжээн элирүүлэгдэнэ. Үхибүүн бүхэнэй өөрынгөө хүгжэлтэ өөрөө сэгнэжэ һурахадань тус диагностикада даабаринууд ехэ тухатай байха гэжэ тэмдэглэлтэй.

Бүлэгүүд болон темэнүүдые үзэхэ жэшээтэ түсэблэлгэ

1. Мэдүүлэл (12 ч.)

Мэдүүлэл тухай ойлгосо

Мэдүүлэлэй эхинэй ехэ үзэг

Мэдүүлэлэй шухала гэшүүд

Мэдүүлэл соохи үгэнүүдэй холбоон

Мэдүүлэлэй янзанууд:

Юрэ хөөрэхэн мэдүүлэл

Асууһан мэдүүлэл

Шангадхаһан мэдүүлэл

Шалгалта

2. Үгэ. Абьян ба үзэгүүд (26)

Аялган, хашалган абьян ба үзэгүүд

Буряд алфавит

Үгын үе

Үгэ таһалжа, шэнэ мүртэ бэшэлгэ

Түргэн ба удаан аялганууд

Дифтонгнууд

Йотированна я, е, ё, ю аялганууд

Шалгалта

Аялган үзэгүүдэй зүб бэшэлгэ:

Аялганай тааралдал

Аялганай һубарил

Түргэн у-ү, удаан уу-үү аялганууд

Дифтонг уй-үй аялганууд

Удаан ы-ий аялганууд

Удаан өө-ээ аялганууд

Хашалган абьян ба үзэгүүд:

Хонгёо ба бүдэхи хашалганууд

Хатуу ба зөөлөн хашалганууд

Зөөлөн тэмдэгэй үүргэ

Б, д, г хашалганууд

Шалгалта

3. Абтаһан үгэнүүд. (8 ч.)

Абтаһан үгэнүүд тухай ойлгосо

Абтаһан үгэнүүдые бэшэхэ дүрим

Абтаһан үгэнүүдэй һүүлдэ аялгануудые зүб бэшэлгэ

Шалгалта

4. Юумэнэй нэрэ (11 ч.)

Юумэнэй нэрэ тухай ойлгосо

Юумэнэй - хэлэлгын хуби

Юумэнэй нэрын тоогоор хубилалга

Юумэнэй нэрын үгын түхэл

Тусхайта юумэнэй нэрэнүүд:

- хүнэй нэрэ, обог;

- амитанда үгтэһэн нэрэнүүд;

- географическа нэрэнүүд.

Юумэнэй нэрын хубилха ёһо

Шалгалта

5. Үйлэ үгэ (10 ч.)

Үйлэ үгэ тухай ойлгосо

Үйлэ үгэ – хэлэлгын хуби

Үйлэ үгэ – мэдүүлэлэй шухала гэшүүн

Дабталга

6. Тэмдэгэй нэрэ (10)

Тэмдэгэй нэрэ тухай ойлгосо

Тэмдэгэй нэрэ – хэлэлгын хуби

Тэмдэгэй нэрын юумэнэй нэрэтэй холбоо

Адли болон харша удхатай үгэнүүд тухай ойлгосо

Шалгалта

7. Үгын үндэһэн. Түрэл үгэнүүд (9 ч.)

Түрэл үгэнүүд тухай ойлгосо

Нэгэ үндэһэтэ үгэнүүд

Үгын үндэһэ илгалга

Дабталга

8. Хэлэлгэ (9 ч.)

Хэлэлгэ гэжэ юун бэ?

Монолог, диалог

Текст тухай ойлгосо

Абзац

Текстын хубинууд

Текстын янзанууд: зураглал, домоглол

Һургалгын изложени

9. Хэлэлгын нюусанууд (7 ч.)

Фразеологизмууд

Онъон үгэнүүд болон таабаринууд

Дабталга

Шалгалта

III. Шэнэ стандартын ёһоор эхин шатын хургуулида буряад хэлэн яаж үзэгдэхэ болоноб?

Хэрбээ урдахи стандартда ганса мэдэсэ, шадабари, дадал ямар байха зэргэтэйб гэжэ бэшэгдээтэй байдаг хаань, мүнөөнэй стандартын эрилтэнүүд болзоонуудта (условинуудта), удхада болон үхибүүдэй дүн шадабаринуудта болоно.

Болзоонуудта эрилтэнүүд хургуулинуудай мүнөө үеын онъон хэрэгсэлнүүдтэй, Интернеттэй холбоотой, тиихэдэ тусхайгаар зохёогдоһон, бүтээгдэһэн арга боломжонуудтай, материална тэдхэмжэтэй байхатай тааруулагдана.

Мүнөөнэй стандарт соо эрилтэнүүд юрэнхылэгдэһэн удхатай болоо. «Минимальные требования к результатам» гэшэ мүнөө стандарт соо тэрэнэй гол зорилгоһоо- личностный характер – боложо, түрүүшын хуурида «личностные результаты» гэшые гаргаба. Тэрэ гол түлэб духовно-нравственна талатай тааруу, ерээдүйдэ, ямаршые оршон байдалда ороходоо хүн гэшэ хүн шанараа алдангүй, ёһо заншалаа баримталан ажабайдалаа эмхидхэхэ аргатай гээд хэлэгдэнэ. Тиихэдээ үхибүүн бүхэн өөрөө өөрынгөө ажабайдал эмхидхэжэ, хубидгажа, эрхилжэ шадаха ёһотой гээд тэмдэглэлтэй. Саашань уламжалан хэлэхэ болбол, метапредметные результаты гараад ерэнэ, тэрэнэ «универсальные учебные действия» (УУД) гэжэ ойлгосотой тааруу. Энэ юун бэ гэхэдэ, иимэ: эхин хургуулида үхибүүн бүхэн өөрынгөө хуралсал эмхидхэхэ, хинан шалгаха, сэгнэжэ шадаха, тиихэдэ ямаршые мэдээсэлэй удха ойлгожо абаад, өөрын болгохо, тэрээн сооһоо тус ушарай зорилгоор өөртөө шэнэ юумэ илган абаха, анализ, синтез хэхэ, адлидхаха, илгаруулха, ойлгосонуудые бүридхэхэ, дүн гаргаха, мэдээсэлнүүдые нэгэ түхэлһөө нүгөө түхэлдэ оруулжа шадаха, ямаршые хүнтэй, юумэнтэй харилсажа шадаха г.м. – иимэ шададбаринуудтай болохо ёһотой.

Буряад хэлэ эхин шатын хургуулида үзэхэдөө, хурагшад хайшаашые тэгшэ, юрэнхылэгдэһэн шадабаринуудтай; багша бүхэн өөрынгөө предметэй аргаар тэдэ шадабаринуудые хүгжөөхэ уялгатай, тиимэһээ тэдэ шадабаринууд 2-дохи класста ямар байхаб гэжэ нэрлэхэ хэрэгтэй.

Буряад хэлэ эхин шатын һургуулида үзэхэдөө, һурагшад хайшаашье тэгшэ, юрэнхылэгдэһэн шадабаринуудтай (универсальные учебные действия) болохо ёһотой.

2 –дохи класста буряад хэлээр шадабари:

Үгэ. Абяан ба үзэгүүд.

- буряад хэлэнэй абяанууд ба үзэгүүд, тэдэнэй илгаае хэлэжэ ба бэшэжэ шадаха;
- түргэн ба удаан аялгануудые илгажа, зүбөөр хэлэжэ, бэшэжэ шадаха;
- дифтонгнуудые илгажа, зүбөөр хэлэжэ, бэшэжэ шадаха;
- йотированна аялгануудай илгаае:
  - аялган абяануудай гол үүргэ ойлгожо абаха, тэдэнэй тааралдаха, һубариha ёһо ойлгохо, тэрээн дээрэ үндэһэлэн уншаха;
  - хатуу ба зөөлэн хашалгануудые илгажа шадаха;
  - хонгёо хашалганууд зарим ушарта бүдэхи вариантнуудтай гэжэ мэдэхэ;
  - зөөлэн хашалгануудые бэшэг дээрэ е, ё, ю, я, и аялгануудаар ба зөөлэн тэмдэгээр бэшэг дээрэ тэмдэглэдэг ёһо гуримые хэрэглэжэ шадаха;
  - үгын абяануудые нэрлэхэ, илгаха, абяан ба үзэг гэһэн ойлгосонуудые һэлгэхэгүй, үгэ үенүүдтэ хубааха;
  - анализ, синтез хэхэ;
  - абяан ба үзэгүүдые, үгэнүүдые адлидхаха, илгаха, ойлгосонуудые бүридхэхэ, дүн гаргаха
  - үгые үенүүдээрнь таһалжа, нэгэ мүрһөө нүгөө мүртэ зүбөөр шэнэ мүртэ нүүлгэжэ шадаха;
  - нүүлгэжэ болохогүй үгэнүүдые зүбөөр бэшэхэ;
  - буряад алфавит мэдэхэ, алфавидаар үгэнүүдые һубарюулха.

Абтаһан үгэнүүд.

- абтаһан үгэ тухай ойлгосотой байха;
- хашалганаар хүүлтэһэн үгэнүүд ородоор бэшэгдэдэг, тэдэниие зүбөөр бэшэхэ;
- абтаһан үгын аялганай хүүлые зүбөөр хэлэжэ үгэхэ;
- абтаһан үгэнүүдэй хүүлэй аялганиие буряадшалан бэшэжэ шадаха дадалтай болоһон байха;
- абтаһан үгын хатуу хашалганай удаа удаадахи сохилтогүй аялгануудтай үгэнүүдые зүбөөр бэшэхэ.

Хэлэлгын хубинууд

- юумэнэй нэрэ тухай ойлгосотой байха: хэн? юун? гэхэн асуудалда харюусадаг;
- нэгэнэй ба олоной түхэлнүүдтэй байдаг гэжэ ойлгосотой ;
- олоной тоогой түхэлэй залгалтануудые мэдэхэ, и лгажа шадаха;
- тусхайта юумэнэй нэрэнүүд, тэдэнэй янзанууд, ехэ үзэгөөр бэшэг дээрэ харуулагдадаг тухай мэдэхэ;
- үйлэ үгэ тухай ойлгосотой байха;
- хэлэлгэ соохи үүргэ, юу хэнэб? яанаб? яажа байнаб? харюусадаг, юумэнэй үйлэ нэрлэдэг, үйлэ үгэ мэдүүлэл соо хэлэгшэ болодог гэжэ мэдэхэ;
- тэмдэгэй нэрэ тухай ойлгосотой байха;
- хэлэлгэ соохи үүргэ, ямар? гэжэ асуудалда харюусадаг, юумэнэй шанар тэмдэг нэрлэдэг, удхаараа юумэнэй нэрэтэй нягта холбоотой байдаг, тэмдэгэй нэрын жэшээ дээрэ синонимууд, антонимууд гэжэ үгын удха мэдэдэг болохо;
- үгын бүридэл тухай мэдэсэтэй болохо: үгын үндэһэн, түрэл үгэнүүд, нэгэ үндэһэтэ үгэнүүдэй шэнжэ, үгын үндэһэ илгаха тухай, түрэл үгэнүүд

Мэдүүлэл.

- мэдүүлэлэй шухала гэшүүдые илгажа шадаха;
- болон нэгэ үгын түхэлнүүд гэжэ ойлгосонуудые илгаруулха;

- мэдүүлэл соохи үгэнүүдэй удхын холбоо асуудалаар олохо;
- мэдүүлэлэй дунда ехэ үзэгөөр бэшэгдэдэг үгэнүүдые мэдэхэ;
- хэлэһэн зорилгоороо мэдүүлэл – асуудал, мэдүүлэл- мэдээсэл гэхэн ойлгосонуудые илгаруулжа шадаха дадалтай
- гурбан янзын мэдүүлэлнүүдые илгах ба мэдүүлэлэй хойно сэглэлтын тэмдэгүүдые зүбөөр тадижа шадаха;
- мэдүүлэл буулгажа бэшэхэ шадабаритай байха: алгоритм хамта зохёохо, тэрэнээр буулгаха, өөрынгөө ажал сэгнэхэ;
- ямаршые хүнтэй, юумэнтэй харилсажа шадаха г.м.

Холбоотой хэлэлгэ

- хэлэлгэ тухай ойлгосотой болохо, хэлэлгэ мэдүүлэлнүүдһээ бүридэдэг,
- мэдүүлэлнүүд хоорондоо удхын харилсаатай байдаг, хэлэлгэ аман ба бэшэгэй гэжэ илгардаг, монолог, диалог гэжэ байдаг;
- текст, абзац тухай ойлгосотой болохо, текст хубинуудта хубааж , түсэб табижа шадабаритай болохо;
- зураглаһан, домоглоһон текстнүүдэй шанарнуудые мэдэхэ;
- хэлэлгын нюусануудтай танилсаха: онһон хошоо үгэнүүдэй үүргэ ойлгохо;
- багшын хүтэлбэри доро багахан расказда асууһан гү, али юрэ хөөрэхэн мэдүүлэлнүүдтэй түсэб табижа шадаха;
- хүүгэдэй наадан, байгаалиин үзэгдэл тухай расказ өөһэдөө зохёожо һураха;
- өөрынгөө ажабайдал, гэр бүлэ тухайгаа богонихон бэшэг бэшэжэ шадаха.
- хоёрдохи класста буряад хэлээр олгогдохо гол шадабари – буулгажа бэшэхэ шадабари: алгоритм хамта зохёохо, энээр буулгаха, өөрынгөө ажал сэгнэхэ.

Тиихэдээ үхибүүн бүхэн түрэл хэлэтэйб гэжэ мэдэрэлтэй болохо, тэрэнээ найнаар шудалбал, хүнүүдтэй харилсахаб, хэлэһэн юумыемни хүнүүд

ойлгохо, би өөрөөшье хүнүүдые найнаар ойлгодог болохоб гэхэн мэдэрэлтэй болохо.

Сэбэр бэшэлгэ

- үгэнүүдые нягтаар холбожо бэшэлгэ;
- мэдүүлэлнүүдые нэгэ жэгдээр бэшэлгэ

IV. Буряад хэлээр жэшээтэ түсэб

	Грамматика ба бэшэгэй дүримөөр үзэхэ гол хубинуудай нэрэ	Бол-зор	Хэшээлэй зорилгонууд	Һурагшадай шадабари
	Мэдүүлэл (12 ч.)			
1.	Мэдүүлэл тухай ойлгосо	04, 06.09	Үхибүүдэй мэдэсэ дээрэ үндэхэлэн, мэдүүлэл тухай ойлгосо бүрилдүүлгэ, мэдүүлэл бэшэг дээрэ яажа харуулхаб гэхэн асуудалда харюу олголго	Багшын, нүхэдэйнгөө хөөрэхэн, уншаһан текст хадуун абаха. Мэдүүлэлнүүдые зохёохо, хүсөөхэ, зүб болгохо
2.	Мэдүүлэлэй эхиндэ ямар үзэг бэшэгдэхэб?	08.09		
3.	Мэдүүлэлэй шухала гэшүүд	11.09	Мэдүүлэлэй шухала гэшүүдтэй танилсуулха	Мэдүүлэлэй шухала гэшүүдые илгажа шадаха
4.	Мэдүүлэлэй шухала гэшүүд: нэрлүүлэгшэ, хэлэгшэ	13, 18.09	Мэдүүлэл сооһоо шухала гэшүүдые олгуулжа һургаха, шухала гэшүүдтэй мэдүүлэл зохёохо дадал олгохо	Мэдүүлэл сооһоо шухала гэшүүдые асуудалаар танижа олохо дадалтай болохо

5.	Мэдүүлэл соохи үгэнүүдэй холбоон	20.09	Мэдүүлэл соохи үгэнүүд удхын талаар хоёр хоёроороо холбоотой байдаг гэжэ ойлгуулха, үгэнүүдэй холбооо мэдүүлэл соо олгуулжа хургаха	Мэдүүлэл соохи үгэнүүдэй холбооо асуудалай хүсөөр оложо хураха
6.	Юрэ хөөрэхэн мэдүүлэл	22.09	Юрэ хөөрэхэн мэдүүлэлтэй хурагшадые танилсуулха. Юрэ хөөрэхэн мэдүүлэл зохёожо, хэлэлгэ сооһоо илгажа шададаг болгохо	Багшын, нүхэдэйнгөө хөөрэхэн, уншаһан текст хадуун абаха. Мэдүүлэлнүүдые зохёохо, хүсөөхэ, зүб болгохо
7.	Асууһан мэдүүлэл	25.09 27.09	Асууһан мэдүүлэлтэй хурагшадые танилсуулха. Асууһан мэдүүлэл зохёожо, хэлэлгэ сооһоо илгажа шададаг болгохо	Асууһан мэдүүлэлэй янза мэдэхэ, аянгалха, сэглэлтын тэмдэг зүбөөр табиha
8.	Шангадхаһан мэдүүлэл	29.09	Шангадхаһан мэдүүлэлтэй хурагшадые танилсуулха. Шангадхаһан мэдүүлэл зохёожо, хэлэлгэ сооһоо илгажа шададаг болгохо	Шангадхаһан мэдүүлэлэй янза мэдэхэ, аянгалха, сэглэлтын тэмдэг зүбөөр табиha
9.	Шалгалта. (Сэбэрээр бэшэлгэ)	02.10	Үгэнүүдые нягтаар холбожо бэшэлгэ; Мэдүүлэлнүүдые нэгэ жэгдээр, алдуугүйгөөр бэшэхэ дадалтай болохо	Гурбан янзын мэдүүлэлнүүдые илгаха ба мэдүүлэлэй хойно сэглэлтын тэмдэгүүдые зүбөөр табижа шадаха;

				Мэдүүлэл буулгажа бэшэхэ шадабаритай байха: алгоритм хамта зохёохо, тэрэнээр буулгаха, өөрынгөө ажал сэгнэхэ
	Үгэ. Абяан ба үзэгүүд (26 ч.)			
1	Үгэ юунһээ бүридэдэг бэ?	04.10	Үгын лексическэ удхыень хурагшадта ойлгуулха	Үгын лексическэ удхыень ойлгохо
2	Аялган, хашалган абяанууд ба үзэгүүд	06.10	Үгыё үенүүдтэ хубаажа хургаха, үгэ таһалжа, шэнэ мүртэ нүүлгэхэ тухай ойлгуулха	Үгэ үедэ хубааха, шэнэ мүртэ яажа нүүлгэхыё мэдэхэ
3	Үгын үенүүд. Үгэ таһалжа, шэнэ мүртэ бэшэлгэ.	09.10	Үгэ таһалжа, шэнэ мүртэ нүүлгэхэ упражненинүүдыё дүүргүүлхэ, нүүлгэхэ хэдэн аргуудтай танилсуулха	Үгэ таһалжа, нэнэ мүртэ нүүлгэхэ хэдэн арга боломжо мэдэхэ
4.	Удаан аялгантай, дифтонгтой үгэнүүдыё шэнэ мүртэ нүүлгэхэ дүрим.	11.10		
5.	Үзэхэнөө бэхижүүлгэ (Упражненинууд дээрэ хүдэлмэри)	13.10	Үгэ таһалжа шэнэ мүртэ нүүлгэхэ дүримыё хадуун абалгада упражненинүүдыё дүүргэхэ	

6.	Буряад алфавит	18.10	Үзэгүүд ба тэдэниие уншаха гурим гэжэ ойлгуулха, абяануудые үзэгүүдээрнь нэрлэлгэ	Алфавит сээжээр мэдэхэ болохо. Алфавидай гуримаар үгэнүүдые бэшэхэ.
7.	Абяан ба үзэгүүд.	20.10	Грамотада хургалгын үедэ үзэхэнөө дабталга. Аялган ба хашалган абяануудай модель уншаха, зохёохо шадабариинь нарижуулха	Аялган болон хашалгануудые моделеэр илгаха ба зохёохо, моделеэр уншаха, бэшэхэ
8.	Түргэн ба удаан аялганууд	23.10	Грамотада хургалгын үедэ үзэхэнөө дабталга. Түргэн ба удаан аялгануудай фонемэнүүдэй абяанууд тухай, тэдэниие бэшэг дээрэ харуулалга. Удаан аялганууд шэнэ үгэнүүдые бии болгоно гэхэн мэдэсыень үргэдхэхэ.	Түргэн ба удаан аялгануудые зүбөөр үгүүлэлгэ, моделеэр уншалга, бэшэг дээрэ зүбөөр харуулалга
9.	Диктант «Намар»	25.10		
10.	Дифтонгнууд Дифтонгнуудые зүб бэшэлгэ	27.10	Дүримэй ёһоор үгэнүүд соо дифтонгнуудые зүбөөр бэшүүлжэ хургаха. Нурагшадай хэлэлгын нөөсэлгы баяжуулха	Үгэ соо дифтонгуудые зүбөөр бэшэжэ нураха, мэдүүлэл ба багахан рассказ зохёохо
11.	Йотированна түргэн аялганууд	06.11	Йотированна аялганууд тухай мэдэсыень үргэдхэхэ яажа үгүүлэгдэнэб, ямараар бэшэгдэнэб, гэжэ	Үгэ соохи йотированна үзэгүүдэй «ажал» мэдэхэ: хашалганай

			нанализ, синтез хүүлэжэ хургаха	удаа, үгын болон үеын эхиндэ
12.	Йотированна удаан аялганууд	08.11	Удаан йотированна аялгануудай үүргэ, бэшэлгыень ойлгуулха, зүбөөр бэшэжэ хургаха	Үгэ соохи йотированна үзэгүүдэй «ажал» мэдэхэ: хашалганай удаа, үгын болон үеын эхиндэ.
13.	Аялганай тааралдал	10.11	Аялганай тааралдал гэжэ шэнэ дүримтэй танилсуулха. Бэшэгэй дүримэй ёһоор аялгануудай илгаануудтай танилсуулха, зүбөөр олгожо хургаха	Аялгануудай илгаа сээжэ мэдэхэ, олоор үгэнүүдые һанаха, мэдүүлэлнүүдые зохёохо, бэшэхэ
14.	Аялганай тааралдал	13.11	Аялганай тааралдалай дүримые хадуун абалгада упражненинүүдые дүүргэхэ	Дүрим баримталан, үгэ соо аялган үзэгүүдые зүб бэшэжэ шадаха
15.	Аялганай һубарил	15.11	Буряд хэлэндэ аялганууд үгэ соо ямар дүрим баримталан һубаринаб гэжэ ойлгуулха. «һубарил» гэжэ термин ухаалдин хадуужа абаха ба дүрим мэдэхэ болоно	Дүрим баримталан, үгэ соо аялган үзэгүүдые зүб бэшэжэ шадаха
16.	Аялганай һубарил	17.11	Аялганай һубарил хадуун абалгада упражненинүүдые дүүргэхэ, ба хэлэнэйн нөөсэлгэ баяжуулха	Дүрим баримталан, үгэ соо аялган үзэгүүдые зүб бэшэжэ шадаха

17.	У-ү, уу-үү, уй-үй аялганууд (2)	20.11	Үгтэһэн аялгануудые зүбөөр үгүүлжэ һураха, тэдэнэй бэшэгэй дүрим хадуужа абаха	Үгтэһэн аялгануудые зүбөөр үгүүлжэ һураха, тэдэнэй бэшэгэй дүрим хадуужа абаха
18.	У-ү, уу-үү, уй-үй аялганууд (1)	22.11	Үгтэһэн аялгануудые зүбөөр үгүүлжэ һураха, тэдэнэй бэшэгэй дүрим хадуужа абаха	Үгтэһэн аялгануудые зүбөөр үгүүлжэ һураха, тэдэнэй бэшэгэй дүрим хадуужа абаха
19.	Удаан ы-ии аялганууд (2)	24.11	Удаан ы-ии аялгануудай үгэнүүдые зүб бэшэлгэдэ һургаха	Дүрим баримталан, үгэ соо аялган үзэгүүдые зүб бэшэжэ шадаха; аялгануудай илгаа, сасуулха, зэргэсүүлхэ, онсодхол гаргаха шадабаритай болохо
20.	Удаан өө-ээ аялганууд	22.11	Удаан өө-ээ аялгантай үгэнүүдые зүбөөр бэшэлгэдэ һургаха	Дүрим баримталан, үгэ соо аялган үзэгүүдые зүб бэшэжэ шадаха
21.	Удаан өө-ээ аялганууд	24.11	Аялганай тааралдал, һубарил хэр зэргэ ойлгоһыень шалгаха	Дүрим баримталан, үгэ соо аялган үзэгүүдые зүб бэшэжэ шадаха
22.	Шалгалтын диктант	27.11	Аялганай тааралдал, һубарил хэр зэргэ ойлгоһыень шалгаха	Диктант алдуугүй зүбөөр бэшэхэ
23.	Хатуу ба зөөлэн хашалганууд (2)	29.11	(Ь) хашалганай зөөлэниие тэмдэглэхын тулада хэрэглэгдэдэг гэжэ ойлгуулха	(Ь) хашалганай зөөлэниие тэмдэглэхын тулада хэрэглэгдэдэг гэжэ

				мэдэхэ, бэшэлгэдээ зүбөөр хэрэглэхэ
24.	Б, д, г хашалганууд	01.12	Б, г, д хашалган фонемэнүүд зарим ушарта бүдэхи варианттай гэжэ нурагшадта ойлгуулха ба зүб бэшэлгын тусгаар дүримүүдые хадуужа абаха	Үгэ соохи бүдэхи хашалгануудай урда дайралдадаг б, г, д хашалгануудай үгүүлбэри тухай мэдэхэ
25.	Шалгалтын диктант	04.12	Аялгануудые зүб бэшэхэ шадабари шалгаха	
26.	Аялганай тааралдал, һубарил дабталга, бэхижүүлгэ	06.12	Аялган үзэгүүдэй зүб бэшэлгын дүримүүдые һэргээн бэхижүүлхэ	
	Абтаһан үгэнүүд (8 ч.)			
1.	Абтаһан үгэнүүд тухай ойлгосо	08.12	Абтаһан үгэнүүдые хэлэлгэ соогоо зүбөөр хэрэглэжэ шадаха болгохо.	Абтаһан үгэнүүд тухай ойлгосотой байха
2.	Абтаһан үгэнүүдые бэшэхэ дүрим (2)	11.12 13.12	Абтаһан үгэнүүдтэ аялганай тааралдалай дүрим баримталагдадаггүй гэжэ ойлгуулха	Абтаһан үгэнүүдтэ аялганай тааралдалай дүрим баримталагдадаггүй гэжэ мэдэхэ болохо
3.	Абтаһан үгэнүүдэй һүүлэй а, о,э аялгануудые зүб бэшэлгэ (2)	15.12 18.12	Абтаһан үгэнүүдэй һүүлэй а, о,э аялгануудые зүб бэшэхэ дүримтэй танилсуулха	Абтаһан үгын сохилтотой аялганай үгүүлбэри болон бэшэлгэ мэдэхэ

4.	Илгaһaн хaтyу тэмдэгтэй абтaһaн үгэнүүд	18.12	Илгaһaн хaтyу тэмдэгтэй абтaһaн үгэнүүдэй бэшэлгэтэй танилсуулхa	Илгaһaн хaтyу тэмдэгтэй абтaһaн үгэнүүдэй бэшэлгэ мэдэхэ
5.	Бэхижүүлгын хэшээл	20.12	Дабталгa	
6.	Шалгалтa	22.12	Абтaһaн үгэнүүдэй бэшэлгыe хэр зэргэ ойлгожo абaһaн мэдэсыeнь шалгaхa	Багшын уншалгa дорo абтaһaн үгэнүүдыe дүрим баримталан зүбөөр бэшэхэ
	Юумэнэй нэрэ (11 ч.)			
1.	Юумэнэй нэрэ тухай ойлгосo	25.12	Юумэнэй нэрын удхa шанартай танилсуулхa	Юумэнэй нэрэ тухай ойлгосотой байхa
2.	Юумэнэй нэрэ – хэлэлгын хуби	27.12	Юумэнэй нэрэ эгээ олон үгэнүүдһээ бүридэһэн хэлэлгын хуби гэжэ ойлгуулхa	Юумэнэй нэрэ тухай ойлгосотой байхa
3.	Юумэнэй нэрын тоогоор хубилалгa	29.12	Тусхай залгалтануудай хүсөөр юумэнэй нэрэнүүд тоодо хубилдаг гэжэ һурагшадта ойлгуулхa	Олоной түхэл тусхай залгалтануудаар харуулагдадаг гэжэ мэдэхэ
4.	Юумэнэй нэрын тоогоор хубилалгa	08.01	Олоной тоогой залгалтануудыe зүбөөр бэшэхэ дүримтэй практическa танилсуулхa	Олоной тоогой залгалтануудыe зүбөөр бэшэхэ дүрим мэдэхэ, юумэнэй нэрэнүүдыe тоодо хубилгажa дүрим баримталан бэшэхэ дадалтай болохo

5.	Тусхайта юумэнэй нэрэнүүд: хүнэй нэрэ, обог	10.01 12.01	Тусхайта нэрэнүүд хадаа юрэ бусын нэгэ адли зүйлнүүд сооһоо илган нэрлэгдэһэн үгэнүүд гэжэ ойлгуулха	Тусхайта юумэнэй нэрэнүүд тухай, тэдэнэй янзануудые илгаха шадабаритай болохо
	- амитанда үгтэһэн нэрэнүүд		Амитанда үгтэһэн нэрэнүүдэй зүб бэшэлгэтэй танилсуулха	Гэрэй амитанда үгтэһэн нэрэ ехэ үзэгөөр ехэ үзэгөөр бэшэг дээрэ харуулагдаха тухай мэдэхэ
	- географическа нэрэнүүд		Географическа нэрэнүүдэй бэшэлгыг хадуун абалга	Географическа нэрэнүүдые ехэ үзэгөөр ехэ үзэгөөр бэшэг дээрэ харуулагдаха тухай мэдэхэ
6.	Юумэнэй нэрын хубилха ёһо	15.01 17.01	Үгын түхэл гэхэн ойлгосотой танилсуулха Үгын түхэлнүүд юумэнэй нэрын падежнүүдэй асуудалнуудаар харуулагдаһан тухайнь практическа танилсуулха	Юумэнэй нэрын асуудалнуудаар хубилха ёһые мэдэхэ; мэдүүлэлнүүдые зохёохо, зохёохы ажаябуулга эрхилхэ
7.	Бэхижүүлгын хэшээл	19.01		
8.	Шалгалта	22.01	Шалгатын диктант	Тусхайта нэрын эхинэй ехэ үзэг зүб бэшэхэ
9.	Алдуунууд дээрэ хүдэлмэри	24.01		
	Үйлэ үгэ (10 ч)			

1.	Үйлэ үгэ тухай ойлгосо		Үйлэ үгын удха шанартай танилсуулха	Үйлэ үгэ тухай ойлгосотой байха
2.	Үйлэ үгэ – хэлэлгын хуби		Хэлэлгэ соо үйлэ үгын үүргэ элирүүлхэ	Хэлэлгэ соохи үүргэ, асуудалнуудыень, юумэнэй үйлэ нэрлэдэг тухай мэдэхэ, хэлэлгэдээ хрэглэхэ шадабаритай болохо
3.	Упражненинууд дээрэ хүдэлмэри			
4.	Үйлэ үгэ – мэдүүлэлэй шухала гэшүүн (2)		Үйлэ үгэ мэдүүлэлэй шухала шанар харуулдаг хэлэлгын хуби болоно гэжэ ойлгуулха	Үйлэ үгэ мэдүүлэл соо хэлэгшэ болодог гэжэ мэдэхэ
4.	Үзэхэнөө бэхижүүлгэ Дабталга		Үзэхэнөө хадуун абалгада упражненинүүдые дүүргэхэ, хэлэлгэдээ зүбөөр хэрэглэжэ һураха	Мэдүүлэл сооһоо үйлэ үгэ зүб олохо дадалтай болохо
	Тэмдэгэй нэрэ (10 ч.)			
1.	Тэмдэгэй нэрэ тухай ойлгосо		Тэмдэгэй нэрын удха шанартай танилсуулха	Тэмдэгэй нэрэ тухай ойлгосотой байха
2.	Тэмдэгэй нэрэ - хэлэлгын хуби		Тэмдэгэй нэрын хэлэлгэ соохи үүргэтэй танилсуулха	Хэлэлгэ соохи үүргэ, юумэнэй шанар, тэмдэг нэрлэдэг гэжэ мэдэхэ
3.	Тэмдэгэй нэрын юумэнэй нэрэтэй холбоо		Юумэнэй нэрэ, тэмдэгэй нэрэ хоёр хэлэлгын хубинуудай	Удхаараа юумэнэй нэрэтэй нягта холбоотой байдаг гэжэ мэдэхэ. холбоо үгэнүүдые нэрлэхэ,

			хоорондохи холбоотой танилсуулха	мэдүүлэл сооһоо илгажа шадаха
4.	Адли болон харша удхатай үгэнүүд		Адли болон харша удхатай үгэнүүд тухай , тэдэнэй нэрэ томьёотой танилсуулха	Тэмдэгэй нэрын жэшээ дээрэ синонимууд, антонимууд гэжэ үгын удха мэдэдэг болохо
5.	Үзэһэнөө дабталга Шалгалта		Тэмдэгэй нэрэнүүдые хэлэлгэ соогоо хэрэглэхэ, бэшэжэ шадаха дадалтай болгохо	Тэмдэгэй нэрэнүүдые хэлэлгэ соогоо хэрэглэхэ, бэшэжэ шадаха дадалтай болохо
	Үгын үндэһэн. Түрэл үгэнүүд (9 ч.)			
1.	Түрэл үгэнүүд тухай ойлгосо		Үгын үндэһэн тухай, түрэл үгэнүүд тухай һурагшад ойлгожо абаха	Үгын бүридэл тухай мэдэсэтэй болохо
2.	Нэгэ үндэһэтэ үгэнүүд		Нэгэ үндэһэтэ үгэнүүд тухай ойлгуулха, нэгэ үндэһэтэй үгэнүүдэй шэнжэ элирүүлжэ шадаха, үгэнүүдые бүридэлөөрнь илгажа шададаг болгохо	Үгын үндэһэн, түрэл үгэнүүд, нэгэ үндэһэтэ үгэнүүдэй шэнжэ мэдэхэ
3.	Үгын үндэһэ илгалга		Үндэһэн ба түрэл үгэнүүд гэжэ ойлгомжо хадуужа абаха	Үгын үндэһэ илгаха, түрэл үгэнүүд болон нэгэ үгын түхэлнүүд гэжэ ойлгосонуудые илгаруулха
4.	Дабталга		Нэгэ үндэһэтэ болон үгын түхэлнүүдые илгаха, нэгэ түрэл үгэнүүдые бии болгохо,	Нэгэ үндэһэтэ болон үгын түхэлнүүдые илгаха, нэгэ түрэл үгэнүүдые бии

			тус үгэнүүдтэй мэдүүлэл зохёохо шадабаритай болгохо	болгохо, тус үгэнүүдтэй мэдүүлэл зохёохо шадабаритай болохо
	Хэлэлгэ (9ч.)			
1.	Хэлэлгэ гэжэ юунбэ?		Хэлэлгэ гэжэ ойлгосотой танилсуулха	Хэлэлгэ тухай ойлгосотой болохо: хэлэлгэ мэдүүлэлнүүднээ бүридэдэг, мэдүүлэлнүүд хоорондоо удхын харилсаатай байдаг, хэлэлгэ аман ба бэшэгэй гэжэ илгардаг
2.	Монолог, диалог гэжэ юун бэ?		Нэгэ хүнэй ба хоёр хүнэй хөөрэлдөөн тухай ойлгон абаха..	Монолог, диалог тухай ойлгосотой болохо
3.	Текст тухай ойлгосо		Текст гэжэ ойлгосын шэнжэнүүдые хэрэглэн баталжа, гэршэлжэ шадажа хургаха.	Текст тухай ойлгосотой болохо.
4.	Абзац.		Абзац, текстын хубинууд тухай ойлгосо, шэнжэнүүдтэйн танилсуулха	Абзац тухай ойлгосотой болохо.
5.	Текстын хубинууд		Текстын хубинууд тухай ойлгосо, шэнжэнүүдтэйн танилсуулха	Текст хубинуудта хубааж, түсэб табиха шадабаритай болохо, зурагаар гү, али үгтэһэн темээр текст зохёожо шадаха ёһотой

6.	Текстын янзланууд: зураглал, домоглол		Хэлэлгэ зураглал болон домоглол гэхэн янзлануудтай танилсалга	Текст соноо зураглал, домоглол оложо, илгажа шадаха дадалтай болохо
7.	Һургалгын изложени			
	Хэлэлгын нюусанууд (7 ч.)			
1.	Фразеологизмууд			
2.	Онһһрн үгэнүүд болон таабаринууд			
3.	Дабталга			
4.	Шалгалта			

V. Һурагшадай бэшэлгээр дадал сэгнэлгэ

Һурагшадай мэдэсэ, шадабари, дадал сэгнэхэдээ, тэдэнэй хэшээл бүхэндэ упражнении, илангаяа шалгалтын хүдэлмэрийнн дүн хараада абтаха болоно.

Юрын шалгалтын диктант соохи үгын гол хуби һаяхан үзөөд байһан дүримдэ хабаатай үгэ байха, тиихэдэ дүн шалгалтын диктант соо урдань үзэжэ дүүргэхэн дүримтэй үгэнүүд байха.

Дүн гаргалгын шалгалтын хүдэлмэридэ диктант, грамматическа шүүлбэри, текст буулган бэшэлгэ ороно. 2-дохи класста нэгэдэхи хахад жэл соо шалгалтын хүдэлмэридэ 15 минутаһаа дээшэ бэшэ, хоёрдохи хахад жэл соо 20 минутаһаа дээшэ бэшэ саг үгтэхэ.

Диктант хадаа холбоо текстһээ, мүн ондо ондоо мэдүүлэлһээшье бүридэхэн байжа болохо. Словарна диктант гансал һургаха хүдэлмэри болгон, үзэжэ байһан бэшэгэй дүримэй темэ бүхэндэ тааруулжа үгтэхэ. 2-дохи класста словарна диктантын хэмжээ 7-8 үгэтэй байха.

Словарна диктант шалгахандаа, сэгнэлтын иимэ эрилтэ баримталха:

«5» сэгнэлтэ – нэгэшье орфографическа алдуугүй;

«4» сэгнэлтэ – 1 орфографическа алдуу, 1 заһабари;

«3» сэгнэлтэ – 2 орфографическа алдуу;

«2» сэгнэлтэ – 3-4 орфографическа алдуу.

Диктантын текстын хэмжээ 2-дохи класста иимэ байха ёһотой:

1-дэхи хахад жэлэй һүүлдэ гү, али 2-дохи хахад жэлэй эхиндэ 15-20 үгэ; жэлэй һүүлдэ 25-35 үэ.

«5» сэгнэлтэ:

а) нэгэшье орфографическа алдуугүй байһанай;

б) үзэг зүбөөр, сэбэрээр бэшэһэнэй түлөө табиха.

«4» сэгнэлтэ:

а) 2-3 орфографическа алдуу гаргаһанай;

б) ондо ондоо орфограммануудтай үгэдэ 3-һаа дээшэ заһабари хэһэнэй;

в) үзэг һарюугаар һаланаар бэшэһэнэй түлөө табиха.

«3» сэгнэлтэ:

а) 4-5 орфографическа алдуутай байхадань;

б) ондо ондоо орфограммануудтай үгэдэ 3-һаа дээшэ заһабари хэһэнэй;

в) олон үзэг хазагайруулжа байгаад, һаланаар бэшэһэнэй түлөө табиха.

«2» сэгнэлтэ 6-һаа дээшэ орфографическа алдуутай диктантын түлөө табиха.

Грамматическа шүүлбэри хэхэ шадабаритай шалгалтын хүдэлмэри сэгнэхэдээ, багша иимэ эрилтэнүүдые баримтална:

«5» сэгнэлтэ һурагшын дүрим һайнаар ойлгожо абаһанайнь, өөрынгөө жэшээ үгэхэ шадабаритай болоһоной ба бүхы даабари алдуугүйгөөр дүүргэһэнэй түлөө;

«4» сэгнэлтэ һурагшын тодорхойлолго, дүрим ойлгожо абаһанаа харуулжа шадаха, грамматическа шүүлбэри хэхэдээ, 1-2 алдуу гаргаашье һаа,

ойлгоһоноо хэрэлжэ, өөрынгөө жэшээгээр баримталха шадабаритай байхадань;

«3» сэгнэлтэ нурагшын үзэһэн материала ойлгожо абаһанаа гол түлэб харуулжа шадаха, даабариин али нэгыг дүүргэжэ шадаагүйшыг хаа, юрэнхыдөө ойлгоһоноо хэрэглэхэ шадабаритай байхадань;

«2» сэгнэлтэ нурагшын нурулсалай материал муу мэдэхэ байһанда, олонхи даабарияа дүүргэжэ шадахагүйдэнь табиha.

Тект буулган бэшэлгэ (дид.материалаар, номоор даабари, самбарта бэшэжэ үгэһэн упражнени дүүргэхэ г.м.) болон нурагшадай юрын бэшэмэл хүдэлмэри сэгнэхэдээ, сэгнэлтын иимэ эрилтэ табиha:

Сэгнэлтэ табиhaда хараада абтадаг орфографическа ба пунктуационно алдуугай тоо

Сэгнэлтэ	2 класс
«5»	---
«4»	2
«3»	4
«2»	5

Хэрэглэһэн номуудай тобыг:

1. Доржиев Д. Д. Мүнөөнэй буряад хэлэн. Морфетика. Д. Д. Доржиев У-Үдэ: Бэлиг, 2002
2. Дылыкова Р. С., Базаргуруева Т.Б., Дугарова Д.Б.
Буряад хэлэн 2 класс У-Ү «Бэлиг» 2010
3. Содномов С.Ц. Методическа дуралхалнууд. – У-Ү., «Бэлиг», 2008
4. Хэлэлгэ хүгжөөлгын методико - У-Ү., 1988
5. Дылыкова Р.С. Буряад нургуулиин программанууд. У-Ү., «Бэлиг»

6. Ошоров Д.Д., Раднаев Э.Р., Содномов С.Ц. Эхин һургуулида буряад хэлэ зааха методико